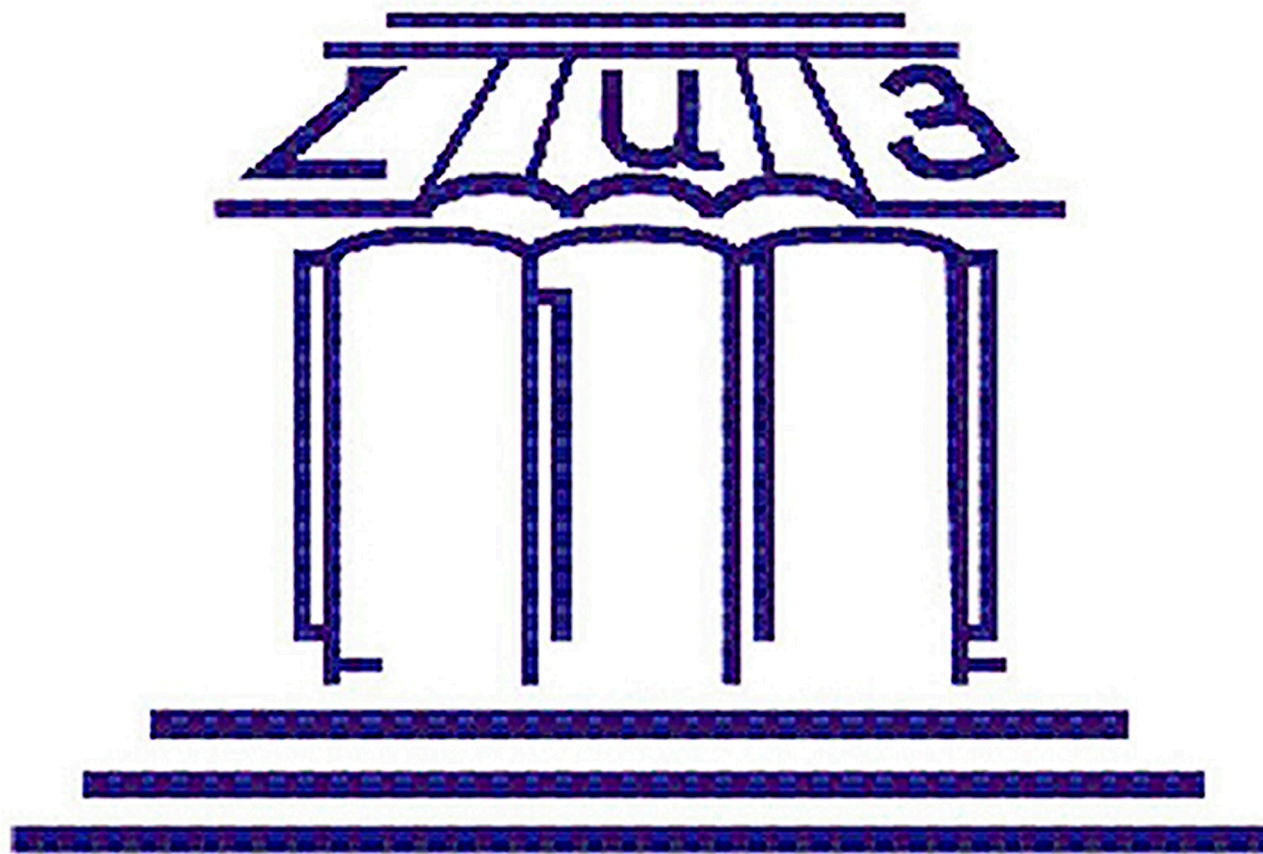

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

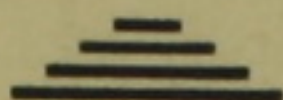
Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

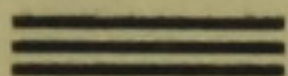
7696

ԳՐԱԶԵՏՈՒԼ

ՍԱՅԻՐ ՅԵՎ ԱԴԻՆԻՍ

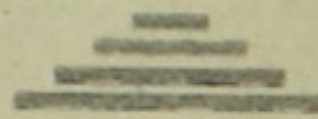

Ռուս. Թարգմ. ՍԻՄԱԿ

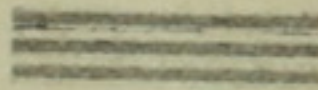

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1926

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՍԻՍ ԵՐԱՆԻ ԱՅԻՆ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՐԱՆԻ ԵՐԱՆԻ

839.3

ՄՈՒԼՏԱՏՈՒԼԻ

ՍԱՅԻԴ ՅԵՎ ԱԴԻՆԴԱ

Ռուս. Թարգմ. ՍԻՄԱԿ

A II 39260

10018

ՏՊՎՈՒՄ Ե ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏԻՆ ԿԻՑ ԳՈՐ-
ԾՈՂ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՁ-
ՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՄԲ

Գալուեպ. 731 (բ) ՊԵՏ. 388 Տիրաժ 3000 Պատ. 1839

ՊԵՏԻՐԱՏԻ IV Տպարան ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՈՒՄ

ԱՐԴՅՈՔ ՄԻՇՏ ԱՅԴՊԵՍ ԿԸԼԻՆԻ

Կապիտալիստական բոլոր չերկրներում—այդ միևնույն է, Անգլիայում թե Ֆրանսիայում, Գերմանիայում թե Միացյալ-Նահանգներում, Շվեդիայում թե Հոլանդիայում—դրանք բոլորը մեկ են - այո, այդ չերկրներում գործարանատերերն ու կալվածատերերը անխնա ճնշում են, հանուն իրենց շահի, բանվորներին ու գյուղացիներին: Բայց ավելի խիստ ու անասելի չե շահագործումը այն չերկրներում, ուր սպիտակները տնորինում են սև, կարմիր կամ դեղին մորթ ունեցող ժողովուրդների բախտը: Այդ չերկրներում բնիկների հետ վարվում են ինչպես ստրուկների հետ— ծանր հարկերով քաջբայում են նրանց տնտեսությունը, ստիպում են աշխատել ուժից վեր, նրանց ծանրը աշխատանքի համար կոպեկներ են վճարում, ծեծում են, ամեն կերպ ծաղրում նրանց, և ամեն մի բողոքի համար գնդակահարում ու ամբողջ գյուղեր հրդեհում:

Այսպես են վարվում անգլիացիք Հնդկաստանում, ֆրանսիացիք Հնդկաչինում, հոլանդացիք հեռավոր Ասիայի ծափա կղզում:

Հոլանդացի գրող Մուլտատուլին շատ լավ գիտե ծափայի կյանքը. նա իր շատ գրքերում նկարագրել է հոլանդացի կապիտալիստների և իշխանությունների գազանությունները՝ անպաշտպան բնակչության նկատմամբ: Այս գրքում ել այդ մասին է գրում:

Այս գիրքը գրելուց հետո ծավալում վորոշ փոփոխություններ կատարվել են. ճիշտ է՝ այնտեղ առաջվա նման

վայրագ կերպով իշխում ու տիրում են հոլանդացի վաճառականներն ու նահանգապետները, բայց դեղին ժողովրդի մեջ շարունակ ուռճանում ու ամրանում է մի ուշ, վորը կարող կլլինի հաշիվ տեսնել ճնշողների հետ և քշել նրանց. ամսե-ամիս մեծանում է այնտեղի կոմմունիստական կուսակցութունը և այդ կուսակցության շարքերն են մտնում պայքարելու վոչ միայն բանվորները, այլև գյուղացիները:

Այս ճշմարտապատում գրքուկում նկարագրած է Ճավայի գյուղացիների ծանր տառապանքները. բայց դրանք վերջ կունենան, ինչպես վերջ կունենան և ամբողջ աշխարհի բանվորներների ու գյուղացիների տանջանքները, չերբ կըհաղթանակեն կոմմունիստներն ու կըքշեն կապիտալիստներին ու նրանց ծառաներին—ամեն տեսակ միևիպտրների, գեներալների ու այլ ճնշողների:

Մեր կյանքի ամեն մի որը մոտեցնում է մեզ այդ մեծ հաղթանակին:

Բ. Պ.

Սալիդի հայրը մի գոմեշ ուներ, նրանով նա մշակում
եր իր դաշտը: Յերբ շրջանի պետը խլեց նրա գոմեշը,
Սալիդի հայրը անքան վշտացավ ու անպես տխրեց, վոր
որեր շարունակ խոսք չեր դուրս գալիս նրա բերանից:
Վարի ժամանակը մոտենում եր: Յեթե հողդ ժամանակին
չվարես ու չցանես, ամբողջ տարին բրինձի չերես չես
տեսնիլ:

Սալիդի հայրը խիստ մտահոգված եր. չէ՞ վոր բրինձ
եր հարկավոր թե իրեն, թե իր կնոջը, թե Սալիդի համար,
վոր դեռ չերեխա չեր և թե նրա փոքրիկ չեղբայրների ու
քույրերի համար: Բայց միայն այդ չեր Սալիդի հոր հոգ-
ւր. նա վախենում եր, վոր շրջանի պետը կըգանգատվի
գլխավոր պետին, թե ինքը տուրքը լրիվ չի տվել, ու պե-
տը կըպատժի իրեն, վորովհետև որենքով դրա համար պատ-
ժում են:

Սալիդի հայրը մի դաշույն ուներ. ճիշտ է, այդ դա-
շույնը անքան ել լավը չեր, բայց հայրը շատ եր գնահա-
տում այդ դաշույնը, վորովհետև այդ հիշատակ եր իր հո-
րից, պատյանն արժաթապատ եր և արժաթե ողակներով
դարդարած:

Այդ դաշույնը նա վաճառեց մի չինացի վաճառականի
ու այդ փողով մի ուրիշ գոմեշ գնեց:

Այդ ժամանակ Սալիդը չոթ տարեկան եր և նա շտա-
պեց նոր գոմշի հետ բարեկամություն հաստատել: «Բարե-
կամություն» եմ ասում, վորովհետև այդ իրոք բարեկամու-
թյուն եր. գոմեշները սերտ կերպով կապվում են և շատ
լավ են վերաբերվում իրենց արածեցնող ու խնամող փոք-

ըիկ ճավացիներին: Այդ մեծ և ուժեղ կենդանին չերեխա-
յի նշանով հնազանդությամբ թեքում և գլուխը դեպի աջ,
դեպի ձախ, կամ իջեցնում և ցած. նա ճանաչում և իր
փոքրիկ տիրոջը, նա աճում և ու մեծանում նրա հետ, հաս-
կանում ու սիրում և նրան:

Այդպես ել շուտով բարեկամացան Սալիդն ու նրա գո-
մեջը. ու Սալիդի զվարթ, ուրախ մանկական ձայնից գո-
մեջը կարծես ավելի չեր ուժեղանում, ու նրա գութանը
ճեղքելով ծանր, կաշուն կավահողը, խոր ակոսներ եր
թողնում իր չեսուից: Հասնելով դաշտի ծայրին, գոմեջը
հնազանդությամբ շուռ եր գալիս և հին ակոսի մոտ ուղիղ
գծով նոր ակոս եր շարվում:

Սալիդի հոր դաշտի կողքին Ադինդայի հոր դաշտն եր,
վորի հետ պետք և ժամանակին ամուսնանար Սալիդը.
նրանց հայրերի վորոշումն եր այդ: Յերբ Ադինդայի չեղ-
բայրներն ու Սալիդը հանդիպում էին իրենց արտերի մի-
ջակում, նրանք միմյանց ծաղրում ու կատակներ էին ա-
նում, ու ամեն մեկը գովում եր իր գոմջի ույժն ու հնա-
զանդությունը: Բայց ինձ թվում և, վոր Սալիդի գոմեջն
ավելի լավն եր. գուցե այդ նրանից եր, վոր Սալիդը միշտ
փաղաքշում եր նրան. չե՞ վոր փաղաքշանքը գոմջի հա-
մար ել նշանակութուն ունի:

Յերբ շրջանի պետը Սալիդի հորից խլեց և այդ գոմե-
ջը, Սալիդը իննը տարեկան եր, Ադինդան՝ յոթը:

Սալիդի հայրը շատ աղքատ եր: Նա վաճառեց այն
արծաթե զարդերը, վոր նրա կինը ժառանգութուն եր
ստացել իր ծնողներից, ու այդ փողով մի նոր գոմեջ գը-
նեց.

Սալիդը սաստիկ վշտացած եր: Նա Ադինդայի չեղբայր-
ներից իմացավ, վոր գոմջին բշել են գլխավոր հրապարա-
կը, ու հորը հարցրեց, թե արծաթե զարդերը վաճառե-
լիս, արդյոք չի տեսել գոմջին:

Հայրը վռչինչ չպատասխանեց, ու Սալիդը վախենում

եր, վոր իրենց գոմշին ել տարել են սպանդանոց այն բոլոր գոմեշների հետ, վորոնց շրջանի պետի հրամանով խլել ելին գլուղացիներին:

Սալիդը հիշեց խեղճ պառավ գոմշին, վորի հետ ամբողջ չերկու տարի այնպես սերտ բարեկամ ելին չեղել, ու լաց չեղավ. և նա չերկար, շատ չերկար ժամանակ բերանը պատառ չեր կարողանում դնել. կարծես թե մի բան խեղդում եր նրան: Չէ՞ վոր նա դեռ չերեխա չեր: Նոր գոմեշը սովորեց Սալիդին ու չերեխան շատ շուտով մոռացավ իր հին բարեկամին: Նոր գոմեշը առաջվանից ավելի թույլ եր, բայց խեղճ կենդանին նույնպես հեզ եր և հնազանդ, ինչպես և իր նախորդը, վորին մորթեցին: Արտերի միջակում Սալիդը պատահելով Ադինդայի չեղբայրներին, հիմի թեև չեր կարող շատ ել պարծենող իր գոմշի ուշժով, բայց դրա փոխարեն հավատացնում եր, վոր ամբողջ աշխարհում դրանից բարի ու հնազանդ կենդանի չի գտնվի: Բացի դրանից վոչ մի գոմշի մեջքին այնպիսի գանգուլներ չկային. իսկ բոլորն ել գիտեցին, վոր այդ բախտի նշան ե: Ակոսները առաջվա նման ուղիղ ու հարթ չեցին լինում և հողի կոշտ ու չջարդված ճմբերն ավելի ելին մնում. բայց, դէ, այդ մեծ ցավ չեր:

Մի անգամ Սալիդը քշում եր, քշում եր գոմշին, իսկ գոմեշը մեխվածի նման տեղիցը չեր շարժվում: Յերեխան այնքան զարմացավ նրա այդ անսովոր համառության վրա, վոր նույնիսկ վատ, հայհոյական խոսքեր ասաց նրան:

Սալիդը չեր ուզում վիրավորել իր բարեկամին. նա միայն կրկնեց այն խոսքերը, վոր նա լսել եր մեծերից, չերբ նրանք բարկացած ժամանակ ասում են իրենց գոմեշներին: Բայց այդ հայհոյական խոսքն ել չոգնեց. գոմեշը տեղից չշարժվեց: Նա թափ եր տալիս գլուխը, կարծես ուզում եր ցած գցել իր լուծը, ծանր եր շնչում, դողում եր ու փրնչացնում... Նրա կապույտ աչքերը վախ ելին արտահայտում, լնդերը բացվել ելին:

«Փախիր, փախիր, աղաղակեցին Ադինդայի չեղբայրները. փախիր, Սայիդ, փախիր, վագրը...» ու բալորը իրենց գոմեշների լծները վայր գցին, թռան նրանց լայն մեջքին և բրնձի արտերի, խոտհարքների, թփերի ու քուերի միջով դաշտերն ու ճամբաները կտրելով, սլացան... Յեվ չերբ քրտնած, հեալով, շնչակտուր գլուղը հասան, Սայիդը նրանց հետ չեր:

Սայիդն ել իր ընկերների նման իր գոմշի լուծը ցած գցեց, թռավ նրա մեջքին և սլացավ, բայց չերբ կենդանին հանկարծակի մի թռիչք արավ, նա հավասարակշռութունը կորցրեց և ցած ընկավ. վագրը մոտիկ եր...

Գոմեշը չկարողացավ իր թափը պահել և մահվան դատապարտված իր փոքրիկ տիրոջ կողքով առաջ անցավ: Բայց քիչ անց նա կարողացավ իր թափը պահել, հետ դարձավ Սայիդի մոտ, կանգնեց, տանիքի նման ծածկեց նրան իր հսկայական մարմնով և չեղջուրներն ուղղեց դեպի վագրը: Վագրը ցատկեց. դա նրա վերջին ցատկումն էր: Գոմեշը բարձրացրեց նրան չեղջուրներով. վագրն իր ճանկերը խրեց նրա վիզը և մի կտոր միս պոկեց: Բայց իսկույն պատահով փորոտիքով ընկավ գետին: Սայիդը փրկվեց:

Յերբ Սայիդի հորից խլեցին այդ գոմեշն ել և սպանդանոց տարան, Սայիդը տասներկու տարեկան եր, իսկ Ադինդան արդեն գործել գիտեր: Նա իր գործվածքի մեջ տըխուր մտքեր եր հյուսում, վորովհետև տեսնում եր, թե ինչպես տխուր եր Սայիդը:

Սայիդի հայրն ել եր վշտացած, բայց մայրն ամենից շատ: Նա բժշկեց հավատարիմ կենդանու վերքը, վորը փրկեց և չանվնաս հասցրեց իրեն իր գավակին. այն ինչ Ադինդայի չեղբայրները հավատացրել էին նրան, թե Սայիդը մեռավ: Հաճախ նայելով գոմշի վերքին, մայրը մտածում եր, թե վագրի ճանկերը վո՞րքան խորն են գնացել գոմշի կոշտ մարմնի մեջ, և թե վո՞րքան ավելի խոր կըխրվեին

իր չերեխայի փափուկ մարմնի մեջ: Վերքի վրա թարմ, բուժիչ խոտեր դնելիս, նա շոյում եր գոմշին և նրան փաղաքշական խոսքեր եր ասում: Նա ցանկանում եր, վոր բարի ու հավատարիմ կենդանին իմանար, թե վճրքան չերախտագիտությունն կարող ե լինել մոր սրտում: Ու նրան թրվում եր թե գոմեշը հասկանում ե իրեն — իր չերախտագիտությունն ու իր վիշտը, մանավանդ չերը նրան խլեցին ու տարան սպանդանոց:

Մի քանի ժամանակից հետո Սալիդի հայրը փախավ աշդտեղից: Նա չկարողացավ հողի տուրքը տալ. և շատ վախենում եր պատժից: Նա ել վոչ արժաթե պատյանով դաշույն ուներ, վոչ ել արժաթե զարդարանքներ, վոր կարողանար վաճառել ու իր համար նոր գոմեշ գնել: Նա ել վոչինչ չուներ:

Վերջին գոմեշը կորցնելուց հետո, նա ելի միջանի տարի մի կերպ կառավարվեց ուրիշի մոտ աշխատելով:

Բայց շատ անշնորհակալ ու անգլուրեկան աշխատանք եր
այդ մանավանդ նրա համար, ով առաջ իր սեփական գո-
մեշն եր բանեցնում: Սալիդի մայրը վշտից մեռավ, իսկ հայ-
րը հուսահատության ըռպելին փախավ հայրենի գլուղից:
Նա ուզում եր Բատավիա մեծ քաղաքի մոտ լեղող Բուխ-
տենցորդում աշխատանք գտնել, բայց այնտեղ նրան պատ-
ժեցին, վոր առանց անցազրի փախել ե և հետ դարձրին
հայրենի Բաղուր գլուղը: Բաղուրում նրան բանտ դրին, վո-
րովհետև նա խելագարի նման եր և վախենում էին, վոր
խելացնորության ըռպեներին մի շարիք կըհասցնի:

Սալիդի հայրը բանտում լերկար չապրեց. շատ չան-
ցած մեռավ:

Թե ինչ լեղան Սալիդի լեղբայրներն ու քույրերը՝
չգիտեմ: Այն խրճիթը, ուր ապրում եր նրանց ընտանիքը,
մի ժամանակ դատարկ եր, մի քիչ հետո ել փուլ լեկավ.
դե նա միայն բամբուկից եր շինված ու արմավենու տերե-
ներով ել ծածկած: Ու այնտեղ, ուր մարդիկ այնքան շատ
տառապանք էին կրել, միայն մի կույտ հող ու աղբ մնաց:
Ճավայում այդպիսի տեղեր շատ կան:

Յերբ հայրը փախավ, Սալիդը 15 տարեկան եր: Նա
չհետևեց հորը. նրա գլխում մեծ մտքեր կային: Նա լսել
եր, վոր Բատավիայում հարուստ պարոններ են ապրում և
վոր այնտեղ հեշտ ե տեղ գտնելը. գուցե նա լերեք տա-
րում այնքան փող կըվաստակի, վոր կըկարողանա լերկու
գոմեշ գնել: Այդ միտքը ուրախացնում եր նրան: Իր գոր-
ծըն իմացող և մեծ բան մտածած մարդու նման, Սալիդը
լեկավ Ադինդայի մոտ և հայտնեց նրան իր մտադրություն-
ները:

— Մի մտածիր, Է — ասաց նա Ադինդային, — վոր վե-
րադառնամ, լերկու գոմեշ կունենանք, կամուսնանանք և...

— Ի՞նչ լավ կըլինի... Յես սիրով կամուսնանամ քեզ
հետ. իսկ մինչ այդ, յես կըմանեմ, կըգործեմ և անդադար,
անդադար կաշխատեմ:

— Յես քեզ հավատում եմ, Ադինդա: Բայց... չեթե հանկարծ չես վերադառնամ ու դու ամուսնացած լինիս ուրիշի հետ:

— Սալիդ, չե՞ վոր դու լավ գիտես, վոր այդպիսի բան չի կարող լինել: Մեր հայրերն արդեն վորոշել են, վոր մենք պետք է իրար հետ ամուսնանանք:

— Իսկ դո՞ւ ինչ ես մտածում:

— Յես կամուսնանամ քեզ հետ:

— Յերբ վերադառնամ, չես հեռվից կրկանչեմ քեզ...

— Լավ. բայց մի՞թե քո ձայնը կըլսվի. չեթե այդ ժամանակ մենք գյուղում բրինձ ծեծելիս լինինք:

— Ճիշտ է: Դե վոր այդպես է, դու ինձ կըսպասես գյուղի չետևի անտառի մեծ ծառի տակ:

— Ապա ի՞նչպես իմանամ, Սալիդ, թե դու չերբ կը վերադառնաս:

— Ամիսներով հաշվիր: Այս ամիսը չհաշված, չես այստեղ չեմ լինիլ չերեք անգամ տասներկու ամիս: Դու ամեն ամիս քո բրնձի սանդի վրա մի գիծ քաշիր: Յերեք անգամ տասներկու գիծ վոր քաշած լինես, նրա հաջորդ որը չես քեզ կըսպասեմ ծառի մոտ: Կըգամ:

— Այո, Սալիդ, կըգամ:

Նրանք բաժանվեցին և Սալիդը հեռացավ հայրենի գյուղից:

Յերկար, չերկար որեր գնում էր Սալիդը: Սովերախիտ պուրակներից անցնում էր կանաչապատ հովիտներ. չերբեմն պատահում էին կանաչ արմավենիների մեջ թաքնված գյուղեր, իսկ հեռվում ձգվում էին բարձր, կապույտ լեռները:

Մի քանի որ ճանապարհ կտրելուց հետո նա հասավ Սերանգ, ուր տները շինված էին քարից և ծածկված կարմիր կղմինտով: Նա զարմացած կանգնել էր. նա դեռ չերեք այդպիսի բան չեր տեսել: Սալիդն այնտեղ մի որ կացավ, հանգստացավ. չերբ իրիկվան հովն ընկավ, շա-

բունակեց ճանապարհը: Հաջորդ որը արևը նոր եր թեքվել, չերբ նա հասավ այն գետին, վորի ափին շինված ե Տան- ժերանգը: Նա լողացավ, թարմացավ ու գնաց այդ քաղա- քում ապրող՝ իր հոր ծանոթին փնտռելու և նրա մոտ լիշերելու: Այդ մարդը Սալիդին ցուցց տվեց, թե ինչպես է տք ե բամբուկի ծիլերից գլխարկ գործել, ու Սալիդը մի պիբողջ որ մնաց նրա մոտ, վոր այդ արհեստը սովորի: Նա մտածում եր, վոր չեթե Բատավիայում իր բաղդը չբա- նի, դրանով կարող ե մի բան վաստակել: Մյուս որը նա նոր բարեկամին հայտնեց իր շնորհակալությունը նրա հյու- րասիրության և սովորեցրած արհեստի համար և չերեկո- յան շարունակեց ճանապարհը:

Մթնում եր: Տխրությունը համակեց նրան: Ճանա- պարհորդության առաջին և չերկրորդ որը Սալիդն այնքան ել չեր զգում իր մենակությունը: Նա շարունակ տարված եր այն մտքով, թե Բատավիայում ինչպես շատ փող կաշ- խատի ու չերկու գոմեշ կըգնի... չերկու գոմեշ, ե... չեր- կու գոմեշ... իսկ իրեն հայրը չերբեք մի գոմեշից ավել չի ունեցել և թե ինչպես կըվերադառնա հայրենի գյու- ղը, կըհանդիպի Ադինդային... ու այդ բոլորը շատ պարզ բան եր թվում նրան:

Նա ուրախ եր ու զվարթ, չերբ ճանապարհին անց- նում եր այն ծառի մոտով, ուր պայմանավորվել եյին Ադինդայի հետ պատահել միմյանց, նա ուրախությունից ծիծաղեց. նրան թվում եր, թե յերեսունուվեց ամիսները արդեն անց են կացել, վոր նա վերադարձել ե ու տես- նում ե Ադինդային, ծառի տակ կանգնած սպասում ե իրեն:

Բաց վորքան առաջ եր գնում, որերը նրան այնքան չերկար եյին թվում: Ո՛ր... յերեսունուվեց ամիսներում քանի այդպես անսահման չերկար որեր կան...: Նրա հոգում կարծես մի բան կար, վոր ստիպում նրան ավելի դանդաղ քայլել: Վտաքերը ծանրացել եյին: Հուսահատու-

Թյան հասցնող թախիծը պատել եր նրան: Ի՞նչ անի. արդյոք չետ չդառնա: Բայց ի՞նչ կասի Ադինդան այդպիսի փոքրոգության համար: Նա սիրտ առավ և սկսեց ավելի արագ քայլել. բայց ի հարկե վոչ այնպես արագ, ինչպես առաջին օրը:

Սալիդը գնում եր և մտածում Ադինդայի մասին: Ինչո՞ւ ինքը չվերադարձավ մի անգամ ևս մնաս բարե ասելու նրան: Նա հիշում եր, ինչպես մի քանի օր առաջ անպատվեց նրան: Յերեխաները գյուղում թղթե ոձեր ելին բաց թողնում և զրազ գալիս. Ադինդայի չեղբայրները տարվեցին. հակառակորդի թելը կտրեց նրանց ոձի թելը և Սալիդին թվաց թե այդ բանի մեղավորը Ադինդան եր, վոր թելը վատ եր վոլորել: «Յեթե այդ ճիշտ լիներ, — մըտածեց նա, — ի՞նչպես կարողացա բարկանալ նրա վրա այդպիսի դատարկ բանի համար: Ի՞նչպես կարողացա նախատել նրան այնքան վատ, կոպիտ խոսքերով: Յեթե հիմա չես մեռնեմ Բատավիայում, նա չպիտի իմանա թե ինչպես եմ ամաչում չես: Իսկ չերբ Բադուրում լսեն, վոր չես մեռել եմ ոտար չերկրում, ամբողջ գյուղը կասի. «լավ չեղավ, վոր Սալիդը մեռավ, նա վատ մարդ եր, նա չամաչեց անպատվել աղջկան. Ադինդան վատ կապեր նրա հետ»:

Նրա ախուր մտքերը, վորոնք այնքան ել նման չեցին նրա առաջվա ուրախ տրամադրությանը, դանդաղ շարժվում եցին մեկը մյուսի չետևից, տխուր զգացումունքները ճնշում եցին նրա կուրծքը: Սալիդը կամացուկ ինչ վոր մի բան շշնջաց, ասես թե ինքն իր հետ խոսելով, հետո ակամա չերգեց տխուր և վշտալից մի չերգ.

Ո՞ւր պիտի մեռնեմ, չես այդ չգիտեմ:

Յես տեսա ծովը, հեռավոր ծովը հարավում,

Այնտեղ ելինք մենք, չես ու իմ հայրը, աղ ելինք հավաքում:

Յեւ չեթե մեռնեմ յես ծովի վրա, մարմինս կըգցեն ջուրը,
 Զկները լողալով մոտ կըգան, կըշրջապատեն ինձ և կասեն.
 — Մեզանից վո՞րը պիտի կուլ տա այս մարմինը, այս մե-
 ռած մարմինը, վոր ջուրն ե բերել:

Յես այդ չեմ լսի:

Ո՞ւր պիտի մեռնեմ, յես այդ չգիտեմ:
 Յես տեսա ինչպես վառվում եր Պաանսուչի հյուղը,
 Նա ինքը վառեց այն, վորովհետև խելագարվել եր:
 Յեթե յես մեռնեմ մի վառվող տան մեջ, այրվող կոճղերը
 կըթափվեն վրաս, իմ մեռած մարմին.
 Իսկ տան առաջը կըհավաքվի բազմութունը.
 Նրանք կաղմկեն և ջուր կըլեցնեն, վորպեսզի հանգցնենը
 հրդեհը:

Յես այդ չեմ լսի:

Ո՞ւր պիտի մեռնեմ, յես այդ չգիտեմ:
 Յես տեսա ինչպես ընկավ արմավենուց փոքրիկ Սիունան,
 Նա կամենում եր պտուղներ բաղել իրա մոր համար:
 Յեթե յես ընկնեմ արմավենուց ցած, մեռած կըպառկեմ
 Կանանչների մեջ ծառի բնի մոտ — այդպես եր պառկել
 փոքրիկ Սիունան.
 Բայց մայրս չի գա ինձ վրա լալու, մայրս մեռած ե.
 Ոտար մարդիկ հանգիստ և խիստ ձայնով կասեն.
 «Նայեցե՛ք, այնտեղ պառկել ե Սայիդը»:

Յես այդ չեմ լսի:

Ո՞ւր պիտի մեռնեմ, յես այդ չգիտեմ:
 Յես տեսա մեռած Պա-լիսին, նա շատ ծերացած եր, նրա
 մազերը բոլորովին ճերմակել էին:
 Յեթե յես ծերացած մեռնելու լինեմ, ճերմակ մազերով,
 Կանայք կըգան, կըշարվեն մարմնիս շուրջը, կըլան ու կող-
 բան:

Այդպես լեղավ յերբ Պա-լիսը մեռավ:

Յեվ չերեխաներն ու թռռները բարձրաձայն և աղիողորմ
կրլան,

Յես այդ չեմ լսի:

Ո՞ւր պիտի մեռնեմ, չես այդ չգիտեմ:

Շատ մեռած մարդիկ արդեն տեսա Բաղուրում,

Նրանց հանգցնում են ճերմակ շորեր և թաղում:

Յեթե չես մեռնեմ նրանց պես, հայրենի չերկրում,

Ինձ կըթաղեն գյուղի չետևում, բլրից արևելք, ուր այնքան
բարձր ե կանանչը:

Յեվ մոտից կանցնի Ադինդան. նրա շորի փեշերը կըդիպ-
չեն կանանչին:

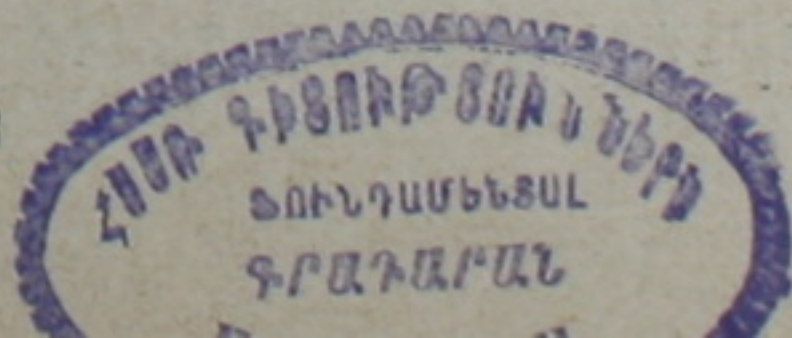
Կանանչը կըշարժվի... կամայ, կամայ,

Յեվ չես այդ կըլսեմ:

Սայիդը գնաց Բատավիա: Նա մի պարոնի խնդրեց,
վոր իրեն վերցնի իբրև ծառա. այդ մարդը իսկույն համա-
ձայնեց, վորովհետև նա Սայիդի ասածից վոչ մի բառ
չհասկացավ: Բատավիայում խոսում են մալայեցոց լեզվով,
իսկ Սայիդը խոսում էր ճավայեցոց լեզվով: Բատավիայում
բոլորն ել սիրով ծառա չեն վարձում տեղացիներից, վո-
րոնք դեռ մալայերեն խոսել չգիտեն և ուրեմն քաղաքային
կյանքի պատճառով դեռ չեն փչացել: Սայիդը շուտով սո-
վորեց մալայերեն, բայց նա չփոխվեց, և շարունակ մտա-
ծում էր՝ մեկ իր չերկու գոմեշների մասին, վոր պետք ե
գներ, մեկ ել Ադինդայի մասին: Նա մեծացավ և ուժե-
ղացավ, վորովհետև այդտեղ նա ամեն ոք կարգին ուտում
էր, իսկ Բաղուրում միշտ հնարավոր չեր այդ:

Սայիդը ձիապան էր. բոլորը սիրում էին նրան և չե-
թե նրա խելքին փչեր գլխավոր կառապանի աղջկան ու-
ղել, հովանական ե, վոր չեյին մերժիլ: Ինքը տերն այն-
քան գոհ էր Սայիդից, վոր շուտով իր տան ծառան դարձ-
րեց. նրա ոռճիկը ավելացրին և հաճախ նվերներ էյին
տալիս:

Սայիդ յեվ Ադինդա 2

Իսկ յերբ անցավ մոտ յերեք տարի, Սալիդն չեկավ տիրոջ մոտ և խնդրեց արձակել իրեն ու մի վկայական տալ, վոր ծառայել ե լավ ու ազնիվ կերպով: Սալիդի արածը բոլորն ել ապերախտություն ելին համարում, բայց չեյին կարող նրա խնդիրը մելծել: Սալիդն ուրախությամբ ճանապարհ ընկավ: Նա գնում եր և չեր նկատում, թե ինչ ե կատարվում իր շուրջը. նրա հոգին բոլորովին այլ բաներով եր լի, նա մտածում եր տան մասին և հաշվում եր իր դանձը: Նա՝ և՛ անցագիր ուներ, և՛ վկայական իր տիրոջից, իսկ ուսից կախված եր նրա պաշտասակը, վոր հարում եր նրա ուսը, վորովհետև ծանր եր, բայց այդ բանը դուր եր գալիս Սալիդին: Իհարկե: Պաշտասակումն ելին նրա փողերը, այնքան փող, վոր կարելի չեր յերեք գոմեշ առնել: Արդյոք ինչ կասի այդ մասին Ադինդան: Բայց այդ բոլորը չեր, նրա գոտուց կախված եր արծաթագարդ պատյանով մի դաշույն, իսկ ծոցումը — շորերի ծալքում պահել եր Ադինդայի համար մի արծաթե գոտի:

Նա ճանապարհներին համարյա կանգ չեր առնում. միայն Տանժերանգում այցելեց իր հոր բարեկամին, վորից ծղոտե գլխարկ գործել եր սովորել: — «Վճրտեղից, ո՛ւր» հարցնում ելին նրան ճանապարհին պատահող աղջիկները, բայց նա չեր պատասխանում նրանց հարցերին: Բատավիայից հետո Սերանգը նրան ել այնպես գեղեցիկ չթվաց. իսկ յերբ շրջանի պետը պատահեց, նա խոտերի մեջ թաքչկացավ, ինչպես յերեք տարի առաջ: Հիմա ինչից պետք ե վախենար: Յերբ վորևե պատահական ճանապարհորդ ընկերանում եր նրան և պատմում եր, թե վերջին ժամանակներում ինչ փոփոխություններ են կատարվել իրենց յերկրում, նա համարյա չեր լսում պատմողին:

Նրան պատմում ելին սուրճի տնկարանների մասին, և այն մասին, վոր ժողովուրդը կողոպտելու համար գավառներից մեկի պետին բանտ են նստեցրել, և այն մասին,

վոր շրջանի առաջվա մեռած պետի տեղ մի նորն է չեկել, վորը գանգատվելու համար իր մոտ գնացած տեղացի բնակիչներին դուրս չի անում և չի պատժում...

Բայց Սալիդը չէր լսում նրանց: Նրա աչքերին ուրիշ, շատ ավելի գեղեցիկ պատկերներ էլին հանդիսանում. նա տեսնում էր ստվերախիտ մեծ ծառը, վորի մոտ իրեն սպասում է Ադինդան: Նա լսում էր Ադինդայի ձայնը. «Բարև, Սալիդ, չես շարունակ մտածել եմ քո մասին, չե՞րք մանում, գործում և բրինձ ելի ծեծում: Ա՛յ, իմ սանդի վրա չերեք անգամ տասներկու գիծ կա քաշած: Այսօր նոր ամսի առաջին օրն է, չես չեկել եմ ծառի տակ ու սպասում եմ քեզ: Բարև, Սալիդ, չես քո կինը կըլինիմ»: Սալիդի հոգում լավ ու ուրախ չերգեր էլին հնչում ու նա չէր լսում անցորդների պատմածները:

Վերջապես նա հեռվում տեսավ, ծառը կամ ավելի շուտ մի ահագին սև բիծ նշմարեց, վոր պարզ, աստղազարդ չերկնքի մի մասը բռնել էր: Դա նրանց գյուղի մոտի անտառն էր, իսկ անտառի ծայրին գտնվում էր այն ծառը, վորի մոտ պայմանավորվել էլին հանդիպել ինքն ու Ադինդան՝ մյուս օրը, արևը ծագելուց հետո: Սալիդը մթուժյան մեջ չերկար փնտռեց իրեն ծանոթ ծառը—շոշափում էր ձեռքերով և գտավ. այո, սա չէ. հարավային կողմից խոր կտրվածք կա: Այն կտրվածքը Սի-պանտեն է արել կացնով, չե՞րք չեկավ այստեղ և աղոթեց անտառի վոգուն, վոր խղճա իր մորը. խեղճ Սի-պանտեն հավատում էր, վոր վոգին է հիվանդացրել իր մորը:

Սալիդը նստեց ծառի բնի տակ և սկսեց նայել աստղերին: Ա՛յ, մի աստղ թռավ, չերևի վողջունեց նրան, վոր հայրենիք է վերադարձել: Սալիդը նայում էր աստղերին և մտածում էր Ադինդայի մասին. նա հիմա վորևէ գործ անելիս կըլինի: Արդյոք սխալված չի՞ լինի իր սանդի վրա ամիսների հաշվով գծեր քաշելիս: Բա ի՞նչ կանե, չեթե մի ամիս բաց թողած լինի ու չգն...: Արդյոք նա շատ է

գործել և շատ փող է վաստակել այսքան ժամանակ։ Արդյոք ո՞վ է ապրում այժմ այնտեղ, ուր առաջ իր տունն էր։ Նա հիշեց հին ժամանակները, հիշեց իր մանկութունը, մորը և թե ինչպես գոմեշն ազատեց իրեն վագրից... Ի՞նչ կաներ այժմ Ադինդան, չեթե վագրն այն ժամանակ պատահոտներ իրեն...

Իսկ աստղերը հանգիստ լողում էին չերկնակամարի վրայով ու մոտենում չերկրին. և արևմուտքում անհետացող ամեն մի աստղի հետ Սայիդը մտածում էր, վոր մոտենում է արշալույսը։

Հենց վոր սկսի յուսանալ, հենց վոր դիպչի արևի առաջին ճառագայթը, չերևի Ադինդան կըգա։

Աստղերը գունատվեցին ու հանգան, բայց դաշտը դեռ քնած էր։ Սարերը ավելի էին սևանում և լուսացող չերկնակամարի վրա ավելի ու ավելի պարզ էին չերևում։ Քմահաճ ու տարորինակ ստվերներ ու գույներ էին չերևում լեռների կատարներին։ Կիզիչ ու վոսկե ճառագայթները, կրակե նետերի նման չերբեմնակի անցնում էին ամպերի միջով, բայց անհետանում էին և շուրջը նորից խավարն էր տիրում։ Սայիդն արդեն կարողանում էր պարզ նշմարել արմավենու կանաչի մեջ թաքնված հայրենի գյուղը... Ադինդան այնտեղ է քնած։

Վո՛չ, նա ի՞նչպես կարող է քնել։ Չե՞ վոր նա դիտե, վոր Սայիդն արդեն սպասում է իրեն։ Հավանական է, վոր նա ամբողջ գիշերը չի քնել և նստած գործի չե։ Յերևի գյուղի գիշերապահը բաղխել է նրա դուռը և հարցրել, թե այնպես ուշ ինչո՞ւ չե վառ նրա ճրագը, և նա սիրուն ժպիտով պատասխանել է նրան, վոր պետք է վերջացնի իր գործը, վոր նա ուխտ է արել վերջացնել այդ գործը նոր ամսի մեկին։

Բայց կարող է պատահել, վոր նա ամբողջ գիշերը նստած է մթնումը, ու շարունակ համարում է իր սանդի վրայի գծերը — վախենալով չլինի թե սխալվել է։ Իսկ

այժմ չերևի նա ել Սալիդի նման արևին ե սպասում: Իսկ արևը դեռ չի չերևում... դեռ չի չերևում...

Բայց ահա վառեցին ամպերի ծայրերը. լուսափայլեց, պսպղաց շուրջը ու նորից կրակե նետերը թափ անցան խավարի միջով, վոսկե, կիզիչ ճառագայթները դողդողացին, պտրտվեցին ոգի մեջ, պատահելով միմյանց, ավելի ու ավելի լայն տարածվելով, վոսկու, մարգարիտի, կարմիր, կապույտ, արծաթի գույներով... Արևն եր այդ... արշալույսն եր, Ադինդայի հետ տեսակցութունն եր այդ:

Նա չեր ուզում գյուղը դնալ. չէ՞ վոր նա գիտեր, վոր Ադինդան շուտով կըգա, ու այդ հավատն այնքան քաղցր եր ու գեղեցիկ, վոր ուզում եր՝ վերջ չունենա: Նա նստեց ծառի բնի մոտ և նայում եր առջևը: Բնությունը, մոր նման ժպտում, վողջունում եր նրան՝ իբրև տուն վերադարձած իր վորդուն:

Սալիդը նայում եր ծանոթ տեղերին վշտի և ուրախության զգացմունքը համակում եր նրա հոգին: Այ, ձախ կողմը այն դեղին, կավահողով ծածկված ձորը, վորտեղից մի անգամ մի մատաղ գոմեշ ցած ընկավ: Ամբողջ գյուղը հավաքվեց ազատելու խեղճ կենդանուն, վորովհետև գոմեշ կորցնելը կամ մի գոմշից զրկվելը, կատակ չեր: Պինդ թոկերով նրանք ձորն իջան, Ադինդայի հայրը ամենից քաջն եր... Ադինդան ինչպես եր ուրախանում, ինչպես եր ծափահարում:

Իսկ այ, այնտեղ, գյուղի մոտ մեղմ վորորվում են կոկոսյան արմավենու զազաթները... փոքրիկ Սի-ունան այնտեղ ցած ընկավ և ջախջախվեց: Ինչպես եր լաց լիլինում և աղաղակում նրա մայրը. «Յեթե այսքան փոքր չլիներ», գանգատվում եր նա... կարծես թե նրա մահն իր համար ավելի փոքր վիշտ կըլիներ, չեթե նա մեծ լիներ: Ճիշտ ե, նա դեռ շատ փոքրիկ եր, Ադենդայից ել փոքր ու թույլ:

Բադուրից անտառ տանող շավղի վրա վոչ վոք չեր

յերևում: «Դեռ շատ վաղ է, — մտածում էր Սայիդը, — բայց այժմ արդեն շուտով, շատ շուտով կըգա նա»:

Ծառերից մեկի վրա Սայիդը մի սկյուռ տեսավ: Ճարպիկ ու ուրախ կենդանին անդադար պտույտ էր անում ծառի բնի շուրջը, թռչունի նման ճյուղից ճյուղ էր թրուշում, ցատկում էր, ընկնում էր, պտըտվում էր և իր սուր ճանկերով մագլցում էր ծառի կեղևի վրա... Սայիդն աչքերով հետևում էր սկյուռին, աշխատում էր աչքից չկորցնել ու այդ բանը գրավեց նրա ուշադրութունը և մոռացնել տվեց Ադինդային և ծանր սպասողականութունը:

Սկյուռն արդեն վաղուց կշտացել ու թագնվել էր բնում: Բադուրից դեպի անտառ տանող շավղի վրա վոշ վոք չեր չեր յերևում: Սայիդի հայացքն ընկավ մի թիթեռի վրա: Արեգակն սկսել էր խիստ տաքացնել գետինը և թիթեռն ուրախ էր այդ բանի համար, նա պտըտվում էր ծաղիկների շուրջը, և նրա պայծառ, խայտաբղետ թևերը փայլում էին արևի ճառագայթների տակ:

Գյուղից անտառ տանող շավղի վրա վոշ վոք չեր չեր յերևում:

Արեգակը բարձրացել էր. շոք էր:

Բադուրից չեկող շավղի վրա վոշ վոք չեր չեր յերևում: «Վեր կեանմ և գնամ Բադամ: Ձե, այդ կընշանակի՝ չես կասկածում եմ, վոր նա կըգա: Յերևի բազմաթիվ անքուն գիշերներից հետո, առավոտյան դեմ քունը տարել է: Ե՛լի կըսպասեմ»:

Ահա մի մարդ իր գոմեշը բշում է դեպի դաշտը: Արդյոք չկանչե՞մ նրան: Ադինդայի մասին չհարցնե՞մ նրան: Ձե, շատ է հեռու... Յեվ Սայիդը իսկի չեր ել ուղում ուրիշներից իմանալ Ադինդայի մասին, հարց ու փորձ անել ոտարներին: Ո՛ր, հավանական է այժմ արդեն շուտով կըգա նա, հավանական է:

Նա պատրաստ էր սպասել... սպասել...

Իսկ յեթե նա հիվանդ է... կամ մեռել է:

Սալիդը վախեցած չեղջերուի նման վեր թռավ և վազեց շավղով դեպի անտեղ, ուր ապրում էր Ադինդան։ Թեև գյուղի ծայրին, ճանապարհի մոտ կանգնած մարդիկ ճշում էին «Սալիդ, Սալիդ», բայց նա վռչինչ չեր տեսնում, վռչինչ չեր լսում։

Սակայն... ի՞նչ է պատճառը, վոր նա չի գտնում Ադինդայի տունը։ Խելագարի նման նա վազեց մինչև գյուղի ծայրը ու կրկին չետ վազեց։— Ի՞նչպես կարող է պատահել, վոր նա Ադինդայի տունը չճանաչի։ Ի՞նչպես կարող էր մոտովն անցնել ու չտեսնել տունը։ Բայց ահա նա նորից գյուղի ծայրին է. չերա՞զ է, թե ի՞նչ է, նա կրկին չի գտնում Ադինդայի տունը։ Նա նորից չետ վազեց ու հանկարծ կանգ առավ, գլուխը բռնեց չերկու ձեռքով, կարծես ուզում էր դուրս կորզել անտեղից իրեն համակող խելագարութունը, և բարձրաձայն աղաղակեց.

«Խելագարվում եմ, խելագարվում եմ»։

Բաղուրի կանաչ դուրս թափվեցին իրենց տնակներից և գթաշարժված նայում էին Սալիդին. նրանք ճանաչում էին Սալիդին և հասկացան, վոր նա Ադինդայի տունն է փնտռում. բայց Բաղուրում այլևս չկար Ադինդայի տունը։

Յերբ Պարանգ-կուդ՝յունգա շրջանի պետը խլեց Ադինդայի հոր գոմեշը, Ադինդայի մայրը մեռավ վշտից։ Նրա փոքրիկ քույրիկն էլ մեռավ, վորովհետև ծծկեր էր և մայր չուներ։ Իսկ Ադինդայի հայրը վախենալով, վոր չի կարողանա հողի հարկը վճարել, փախավ այդ կողմերից։

Նա տարավ իր հետ Ադինդային ու նրա չեղբայրներին։ Բայց նա լսել էր, վոր Սալիդի հորը Բուխտենցուրգում ծեծել են ու պատժել, վորովհետև առանց անցազրի հեռացել էր գյուղից, այդ պատճառով էլ նա չգնաց վոչ Բուխտենցուրգ և վոչ Բատավիա... Նա գնաց չերկրի ամենահեռավոր մասը— ուղիղ ծովի մոտ։ Անտեղ նա

թաքնվեց անտառի խորքում և սպասում եր այն բոլոր մարդկանց, վորոնց գոմեշները խլել եր շրջանի պետը, վորովհետև նրանք ել վախենում եյին, վորովհետև հողի հարկը վճարել չեյին կարողացել: Պիշերը նրանք մի ձրգնորսական նավակ ձեռք բերին և ծով դուրս չեկան: Սկզբում նրանք լողացին դեպի արևմուտք, հետո՝ հյուսիս-արևելք մինչև Տանա-խտում ժայռոտ կղզին: Նրանք կղզու արևելյան ափով պտըտվեցին և մտան ծովածոցը:

Շշնջալով եյին խոսում միմյանց հետ չերկրի բնակիչները, չերք խոսք եր ընկնում չվճարված հարկերի, խլված գոմեշների, հեռու ծովափնյա շրջանում ծագած ապստամբության մասին:

Բայց խելագարված Սալիդը վատ եր հասկանում նրանց ասածը, և նույնիսկ չերք նրան ասացին, վոր հայրը մեռել ե, նա այդ ել չհասկացավ: Ականջները թշշում եյին, արյունը գլուխն եր տալիս և մուրճերի նման հարվածում քունքերին: Նա լուռ եր և անկենդան հայացքով նայում եր շուրջը. վոչինչ չեր տեսնում, վոչինչ չեր հասկանում ու վոչ վոքի չեր ճանաչում: Վերջապես նա ծիծաղեղ. դա մի սոսկալի ծիծաղ եր:

Մի պառավ կին նրան տարավ իր խրճիթը և հոգ եր տանում թշվառ հիվանդի մասին: Նա ել չեր ծիծաղում, բայց նա դեռ ելի վոչ մի խոսք չեր խոսում: Միայն գիշերները տնեցիք վախեցած զարթնում եյին. նա ցածր—անձայն չերգում եր. — «Թե վորտեղ պիտի մեռնեմ, չես այդ չգիտեմ»...

Բադուրի բնակիչները կարծում եյին, թե Սալիդը խելագարվել ե, բայց Բադուրի բնակիչները սխալվում եյին. Սալիդը խելագար չեր:

Մի անգամ գիշերը, չերք լուսինը խիստ պայծառ եր փայլում, նա կամաց դուրս չեկավ տանից և գնաց փրնտուելու այն տեղը, ուր գտնվում եր Ադինդայի տունը:

Այնքան ել հեշտ չեր գտնելը, վորովհետև Սալիդի

Բաղուրից հեռանալուց հետո շատ տներ ելին քանդվել։
Նա չերկար փնտռեց։ Ու վերջապես ահ, ահա, այստեղ
եր ապրում Ադինդան։

Նրա փոքրիկ ընկան բամբուկի կիսափտած կտոր-
ներ և ծղոտի կես-այրված կույտեր—տանիքի մնացորդնե-
րը, պատերի մի մասը դեռ մնում ելին։ Ահա այդ եր
այն բոլորը, ինչ վոր մնացել եր տանից։ Սայիդը մի բուռ

հող վերցրեց... Նա ծանր ու դժվարությամբ եր շնչում...

Մյուս ուրը նա հարցրեց իրեն խնամող պառավ կնո-
ջը, թե չգիտե՞ արդյոք, թե ինչ չեղավ Ադինդայի բրինձ
ծեծելու սանդը։ Պառավն ուրախացավ, վոր Սայիդն սկսեց
խոսել. վաղեց գյուղի սանդը փնտռելու։ Վերադառնալով
տուն, նա հայտնեց Սայիդին նոր տիրոջ անունը և տարավ
նրան այնտեղ։ Սայիդը լուռ հետևեց նրան, նա մոտեցավ
սանդին և նրա վրա չերեսուն չերկու գիծ համարեց...

Հետո նա պառավին այնքան փող տվեց, վորով կա-
րելի չեր մի գոմեշ առնել ու հեռացավ Բաղուրից։ Ծովին

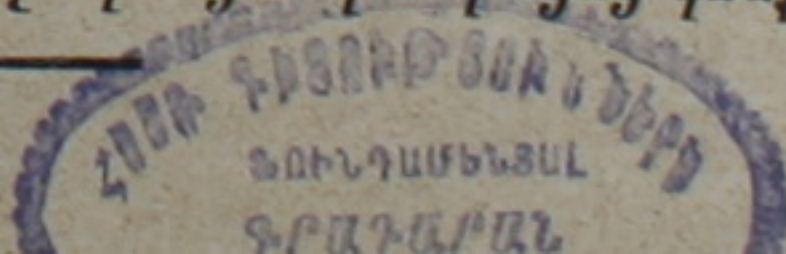

հասնելով, նա մի ձկնորսական նավ առավ ու գնաց այն շրջանը, ուր չերկրի ապստամբած բնակիչները կռվում էին հոլանդացիների դեմ: Նա միացավ կռվող խմբերից մեկին:

Մի անգամ, չերբ ապստամբ ճավացիք նորից պարտվեցին, նա թափառում էր այն գյուղի շուրջը, վորը բոցավառվում էր և վորին հենց նոր տիրել էին հոլանդացիք: Սալիդը գիտեր, վոր այստեղ կոտորված մի բուռ մարդիկ մեծ մասամբ իրենց գյուղացիներից են: Ուրուականի նման նա թափառում էր այրվող խրճիթների մեջ: Նա տեսավ Ադինդայի հոր դիակը՝ կրծքից վերք ստացած — սվինով շամփրել էին նրան: Նրա մոտ մեռած, ընկած էին Ադինդայի չերեք չեղբայրները — պատանիներ էին — համարյա չերեխաներ, իսկ մի քիչ էլ այն կողմը նա տեսավ Ադինդայի դիակը, մերկ, սոսկալի այլանդակված...

Սալիդը դեմ վազեց միջանի հոլանդացի զինվորների, վորոնք դեռ կենդանի մնացած խռովարարներին, սվիներով քշում էին այրվող խրճիթների մեջ: Նա բռնեց լայնաշեղք սվիները, առաջ շարժվեց, կուրծքը դեմ տվեց, ու մի վերջին ահուելի ճիգ գործ դնելով չեռ մղեց զինվորներին, սվինը թափ անցավ մեջքից

Ճավա կղզու գլխավոր քաղաք Բատավիայում մեծ ցնծություն էր: Հաղթություն: Քաջ բանակը թնդանոթներով ու զնդացիներով հաղթել էր դեղին խռովարարներին, վորոնք հանդգնել էին ապստամբել: Նահանգապետը ուրախ ավետիք ուղարկեց Հոլանդիա, վոր խաղաղությունը վերականգնված է, խռովարարները ճնշված: Թագավորական իշխանությունը՝ հերոսներին — տեղացիներին կոտորող սպաներին ու զինվորներին բազմաթիվ շքանշաններ ու խաչեր շնորհեց: Յեկեղեցիներում էլ բոլոր քահանաները բարձրաձայն գոհաբանական մաղթանքներ կատարեցին ու փառաբանեցին իրենց բարի ու վողորմած աստծուն, վոր նա նորից հաղթություն շնորհեց հոլանդացոց զենքին:

ԳԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

220039260

A $\frac{\text{II}}{39260}$

(124)

ԳԻՆՆ Ե 20 ԿՈՊ.